

הקרבנות שבעולם. פדגרסנן [התם] (באלה הדברים רבה), שפטים ושטרם (דברים ט"ז, י"ח), הָדָא הוּא דְכְתִיב, עֲשֵׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, נִבְחַר לִי מִזְבֵּחַ (משלי כ"א, ג'). מִפְּנֵי שֶׁהַקְּרָבָנוֹת לֹא הָיוּ נוֹהֲגִין אֶלָּא בְּפָנֵי הַבַּיִת, אֲבָל הַצְּדָקָה וְהַדִּינִין נוֹהֲגִין בֵּין בְּפָנֵי הַבַּיִת בֵּין שְׁלֹא בְּפָנֵי הַבַּיִת. דָּבָר אַחֵר, הַקְּרָבָנוֹת אֵינָם מְכַפְּרִין אֶלָּא לְשׁוּגַג, וְהַצְּדָקָה וְהַדִּינִין מְכַפְּרִין בֵּין לְשׁוּגַג בֵּין לְמוֹזֵד. דָּבָר אַחֵר, הַקְּרָבָנוֹת אֵינָן נוֹהֲגִין אֶלָּא בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְהַצְּדָקָה וְהַדִּינִין נוֹהֲגִין בֵּין בְּעוֹלָם הַזֶּה בֵּין בְּעוֹלָם הַבָּא. פִּיעֵד. שְׂכָר טוֹב לְצַדִּיקִים וְעֵנֶשׁ לְרָשָׁעִים, הָרִי דִין. צְדָקָה, שְׁמֹרָחַם עַל בְּרִיּוֹתָיו, וְאֵינּוּ מַעֲנִישֵׁן בְּפִי רִשְׁעוֹן. אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחֲמָנִי, בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְדוֹד, רַק אֵתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת, כִּי אִם בְּנֵךְ הַיָּצֵא מִחֻלְצִיךָ (מלכים א' ט', י"ט), כָּל מִי שֶׁהָיָה מְבַקֵּשׁ לְקַלֵּל אֶת דּוֹד, מָה הָיָה

נפש יהודה

וְהַצְּנֵעַ לָכֵת זֶה הוֹצֵאת הַמֵּת וְהַכְּנַסַּת כְּלָה. דְּכַתִּיב בְּהוּ לַכֵּת אֶל בֵּית אֲבֵל מַלְכַת אֶל בֵּית מִשְׁתָּה (קהלת ז', ב'). וְשֵׁם צִרִיךְ הַצְּנֵעַ, לְסַפּוֹד בְּמִידָה נָאֵה, וְלִשְׁמוּח בְּמִידָה נָאֵה, וְלֹא לְהַנְהִיג קָלוֹת רֹאשׁ בַּעֲצֻמוֹ. וְיֵשׁ אוֹמְרִים, אִם צִרִיךְ לְגַבּוֹת לְהוֹצֵאת הַמֵּת וְלַהַכְּנַסַּת כְּלָה, יַעֲשֵׂה בְּסִתְרָה, שְׁלֵא יִבְיִישֶׁהוּ. וְלֹא לִימָא קָמִי מֵאֵן דְּלֹא יַדַּע דְּעַבְדָּה: דְּבָרִים שֶׁדִּרְכָּן לְעֲשׂוֹת בְּצַנְעָה. כְּגוֹן צְדָקָה הַנִּיחַת לַעֲנֵי בְּסִתְרָה, שְׁאִין צִרִיךְ לְהוֹדִיעַ לְשׁוֹם אָדָם. מָה שְׁאִין כֵּן בְּמֵת וּבְכָלָה, לְפִי שְׁאֲחֵרִים מִתְּעַסְקִין בָּהֶם וְיוֹדְעִין הַשָּׂר מִשָּׁל מִי. וְהֵינּוּ דְאִמְרַי רַבִּי אֶלְעָזָר דְּכָל מִלֵּי בַעַז צְנִיעוּתָא. וְהוּא הַדִּין לְדַבְּרֵי תוֹרָה. כָּל דְּדַבְּרֵי הָאָדָם יַעֲשֵׂה לְשֵׁם שְׁמַיִם. וְיַעֲלִים צְדָקָתוֹ מִהַבְּרִיּוֹת בְּכָל מָה דְאִפְשֵׁר לוֹ. וְזֶה הַצְּנֵעַ לָכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ. וְאִז שְׁכָרוֹ כְּפוֹל וּמוֹכָפֵל. וְעוֹד יֵשׁ לוֹמַר, דְּבָרִים שֶׁדִּרְכָּן לְעֲשׂוֹת בְּפִרְהֵסִיא, כְּגוֹן הַמִּתְעַסֵּק בְּקִבּוּרַת הַמֵּת וּבִטְהָרָתוֹ, שְׁצִרִיכִין לְגַלּוֹת גּוֹפּוֹ וְלִטְהָרוֹ, וְלִרְאוֹת בְּכָל מְקוֹם שֶׁיֵּשׂ נָקִי מְכָל לְכַלּוֹךְ, וְאִין בּוֹשֵׁת בְּמֵת, אִף עַל פִּי כֵן יַעֲסֹק עִמּוֹ בְּצַנִּיעוּת, שְׁלֵא לְגַלּוֹת מִמֶּנּוּ דְבַר שְׁאִין רְאוּי לְגַלּוֹת מִבְּשֵׁרוֹ בְּחַיָּיו. וּמֵאֵד מֵאֵד יִזְהַרוּ הַמְטָהֲרִים הַמֵּת מְדַבְּרֵי זֶה. וְכָל מָה שְׁאִפְשֵׁר לְכַסּוֹתוֹ, יְכַסֶּה בּוֹ. וְלֹא יִחְשׁוֹב הֵלֵא מֵת הוּא וְאִין מְרַגִּישׁ דְּבַר, וְיַעֲסֹק בּוֹ לְהַפְשִׁיטוֹ בְּחֻזְקָה כְּמוֹ שְׁעוֹסְקִין בְּבַהֲמָה. בּוֹדָאִי אֵינּוּ מְרַגִּישׁ הַמֵּת בְּגוֹפּוֹ מָה שְׁאִדָּם עוֹשֵׂה לוֹ אַחֵר מוֹתוֹ, אִף אִם יַחֲתַכְּנוּ אוֹ יִשְׂרַפְּנוּ, אִף עַל פִּי שְׁמַרְגִּישׁ בְּצַעַר הָעוֹנֵשׁ מָה שְׁנִגְזַר עֲלָיו מִן הַשְּׁמַיִם. מְכָל מְקוֹם הוּא בְּכָל לְעוֹעַ לְרֵשׁ חֶרֶף עוֹשֶׂהוּ (משלי י"ז, ה'). וְנִשְׁמַתּוֹ מִשׁוֹטְטַת שֵׁם, וְרוּאָה וְשׁוֹמֵעַ כָּל מָה שְׁעוֹשִׂים וּמְדַבְּרִים עֲלָיו. וְאִם הוּא צְדִיק, כְּמָה נִשְׁמָת הַקְּדוֹשִׁים עִמּוֹ, עַל כֵּן יַעֲסֹק עִמּוֹ כְּאִילוֹ הוּא חַי. וְהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה שֵׁם, וְלִזְהַר נֹאמַר וְהַצְּנֵעַ לָכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ. כְּמוֹ שְׁאִמְרוּ, הַכֵּל יוֹדְעִין כְּלָה לְמָה נִכְנַסַּת לְחוֹפָה, וְהַמְנַבֵּל פִּי, אִפִּילוֹ נַחֲתֵם לוֹ גֹזֵר דִּין שֶׁל שְׁבַעִים שָׁנִים לְטוֹבָה, נִהְפֵךְ עֲלָיו לְרַעָה. עַל כֵּן יִזְהַרוּ מֵאֵד בְּטְהָרַת הַמֵּת. כִּי כִשֵּׁם שֶׁהֵם מְטָהֲרִין הַמֵּת לְגוֹפּוֹ וּמְלַבִּישִׁין אוֹתוֹ, כֵּךְ מְטָהֲרִין וּמְלַבִּישִׁין לְמַעַלָּה נִשְׁמַתּוֹ. וּמְלַבּוֹשִׁיו לְמַעַלָּה הֵם מִצְוִתָּיו. לְכָל אִיבַר וְגִיד [ישׁ] מִצְוָה לְלַבּוֹשׁ בּוֹ. וְנִקְרָא אוֹתוֹ מְלַבּוֹשׁ חֲלוּקָא דְרַבְנָן. וְכִשֵּׁם שֶׁהוּא מְטָהֵר וּמְלַבִּישׁ הַמֵּתִים, יִטְהָרוּ וּלְבִישׁוֹ נִשְׁמַתּוֹ לְמַעַלָּה לְעַת מִצְוָה, בְּזִכּוֹת מִצְוָה זֶה:

רכב מְזַבַּח. כּוֹזַח אֵין כְּתִיב כֹּאן, אֶלָּא מְזַבַּח, יוֹתֵר מְזַבַּח:

[דוֹרֵשׁ מִמֶּךָ, כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, וְהַצְּנֵעַ לָכֵת עִם אֱלֹהֶיךָ] (מִכָּסֵּה ו', ח'). עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט, זֶה הַדִּין. [וְאַהֲבַת] חֶסֶד, זֶה גְּמִילוּת חֶסֶדִים. וְהַצְּנֵעַ לָכֵת, זֶה הוֹצֵאת הַמֵּת וְהַכְּנַסַּת כְּלָה. וְהֵלֵא דְבָרִים קָל וְחֹמֶר. [וְ]מָה דְּבָרִים שֶׁדִּרְכָּן לְעֲשׂוֹת בְּפִרְהֵסִיא, אָמַרְהָ תוֹרָה הַצְּנֵעַ לָכֵת, דְּבָרִים שֶׁדִּרְכָּן לְעֲשׂוֹת בְּצַנְעָה, עַל אַחַת פְּמָה וְכַמָּה:

הכלל התשיעי - לדון דין אמת

ונחלק לשלשה חלקים. החלק הראשון - בגדולת המשפט, החלק השני - באיכות המשפט, החלק השלישי - בשכר המשפט.

החלק הראשון בגדולת המשפט,

ויש בו שלשה פרקים

פרק ראשון

פרק רכב

גְּדוֹל הוּא דְּבַר הַמִּשְׁפָּט, שֶׁבְּחָר בּוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מְכָל

עושה. אומר לו, טוב שיבנה הבית. תדע לך, מה היה דוד אומר, שמחתי באמרים לי [בית יי גלך] (תהלים קכ"ב, ח'). אין פתוב שמחתי בית השם גלך, אלא שמחתי באמרים לי ומקישין לי דברים לומר שאין אתה בונה הבית. אומר לו הקדוש ברוך הוא, חייך, כי שעה אחת מחייך אין אני מחסר, שנאמר כי ימלאו ימך ושכבת עם אבותיך (שמואל ב' ז', י"ב). כי הצדקה והדין שאתה עושה, חביבין עלי יותר מבית המקדש, שנאמר ויהי דוד עשה משפט וצדקה (ס' ח', ט"ו). מהו משפט וצדקה רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר, היה דן את הדין, מזה את הזכאי, ומחייב את החייב. לא היה לו לחייב לתן, היה דוד מוציא משלו ונותן. הוי אומר, משפט וצדקה. אומר לו רבי נחמיה, אם כן, נמצא מביא את ישראל לידי רמאות. מהו משפט וצדקה, שהיה מצדיק נפשו של גזלן, שהיה מוציא מידו הגזל. אומר הקדוש ברוך הוא לישראל, בני, הואיל ופך הדינין חביבין, הוו זהירין בהן. הדין הוא דכתיב, שפטים ושטרים.

דבר אחר, שפטים ושטרים, הדין הוא דכתיב, אם שנותי פרק חרבי (דברים ל"ב, מ"א). מהו המקרא הזה. רבי יהודה אומר, אומר הקדוש ברוך הוא, אם משגן אני את חרבי כפרק, אני מחריב את עולמי. ומה^ב אעשה, ותאחז

במשפט ידי. אומר רבי יצחק, שני דברים בימינו של הקדוש ברוך הוא, צדק ותורה. צדק, דכתיב צדק מלאה ימינך (תהלים מ"ח, י"א). תורה, דכתיב מימינו אש דת למו (דברים ל"ג, ג). ושני דברים בידו, ואלו הן, הנפש והדין. הנפש, דכתיב אשר בידו נפש כל חי, ורוח כל בשר [איש] (איוב י"ב, י). הדין, דכתיב ותאחז במשפט ידי. שמרו את הדין, ואני אשמר את נפשותיכם. הוי שפטים ושטרים.

דבר אחר, שפטים ושטרים. אומר רבי אלעזר, במקום שיש דין, אין דין. ובמקום שאין דין, יש דין. רוצה לומר, אם נעשה הדין למטה, אין נעשה הדין למעלה. ואם אינו נעשה למטה, נעשה למעלה.

וגרסנן [במדרש] (במלכ סכס), הקדוש ברוך הוא הזהיר את ישראל למנות שופטים שדנים דין אמת לאמתו, ועומדין בדרכי צבור, וגודרין להן את הפרעות, ויתקנו את המקלקל. שבשדנין דין אמת לאמתו, מתקים העולם, ויהא שלום בעולם. שפך שנו חכמינו זכרונם לברכה במשנה (אבות פרק ח' משנה י"ח), על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום. ושלשתן נאמרו בפסוק אחד, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח', ט"ז). שבין שנעשה הדין, נעשה האמת. ובין שנעשה האמת, נעשה

נפש יהודה

ומקישין לי דברים. קשים וניאוצים, כגון מתי ימות ויבנה הבית. ודוד היה אומר שמחתי באמרים לי בית ה' גלך, אף אם הקדוש ברוך הוא יחסר משנותי לבנות אותו מהר: מהו משפט וצדקה. אם צדקה, אין משפט. ואם משפט, אין צדקה: לידי רמאות. אף מי שלא חייב לו כלום יעשה כן, ויחלוקו אחר כך מה שדוד נתן להם, ומי יספיק לרמאים: בידו. ביד שמאל. כמה

דאתאמר ידכה (שמות י"ג, ט"ח), ודרשו חז"ל יד כהה שהיא השמאל (מנחות ל"ז ע"א):

הקדוש ברוך הוא, מסרן למשה קודם לתרי"ג מצות. והיכן מסרן לו, במרה, קודם לעשרת הדברות, שנאמר שם שם לו חק ומשפט וגו' (שמות ט"ו, כ"ט). ואמר למשה, סדרם לפני בני בשלחן ערוך. שכן כתוב ואלה המשפטים ואשר תשים לפניהם] (סס כ"ח, ח'), כאדם שהוא נותן בפני התינוק, שנאמר שימה בפניהם (דברים ל"ח, י"ט). ולמה אהבן כל כך, לפי שהשלוש תלוי בהן. כשיש בין אדם לחברו תחרות ומצה, פשעושים ביניהם דין, השלום נעשה ביניהם.

בוא וראה כמה חביבין הדינין לפני המקום ברוך הוא, ששקלן כנגד עשרת הדברות. שהדברות, כל דבור ודבור מצוה היא בפני עצמה. אבל הדינין נאמר בהן עשר מצות עשה, ועשרה לאוין. ואלו הן הלאוין, א. לא תפירו פנים במשפט (דברים ח', י"ז), ב. לא תגורו מפני איש (סס), ג. לא תעשו עול במשפט (ויקרא י"ט, ט"ו), ד. לא תשא פני דל (סס), ה. לא תהדר פני גדול (סס), ו. לא תטה משפט אבינך (שמות כ"ג, ו').

נפש יהודה

אכן כאדם. הראשון, שעבר על מצותי וגרם לו מיתה: פשלחן ערוך. שאמר הקדוש ברוך הוא למשה, לא תעלה על דעתך לומר אשנה להם עד שתהא סדורה בפניהם, אבל לא אלמד להם טעמי הדבר ופירושו. לכך נאמר אשר תשים, כשולחן שהוא ערוך ומוכן לאכול לפני האדם: תחרות ומצה. ריב וקטטה ביניהם: לא תפירו פנים במשפט. זה הממונה להושיב הדיינין. שלא יאמר, איש פלוני נאה או גבור, אושיבנו דין. איש פלוני קרובי, אושיבנו דין בעיר. והוא אינו בקי בדינין, נמצא מחייב את הזכאי ומוזכה את החייב. מעלה אני על מי שמנהו, כאילו הכיר פנים בדין: לא תגורו. לא תיראו מפני איש. דבר אחר, לא תגורו, לא תכניס דברך מפני איש. לשון אוגר בקיץ (משלי י', ה'): לא תעשו עול במשפט. מלמד שהדיין המקלקל את הדין, קרוי עול, שנאוי ומשוקץ, חרם ותועבה. שהעול קרוי תועבה, שנאמר כי תועבת ה' כל עושה עול (דברים כ"ה, ט"ו). והתועבה קרויה שקץ וחרם, שנאמר ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא (דברים ז', כ"ו): לא תשא פני דל. שלא תאמר עני הוא זה והעשיר חייב לפרנסו, אוזכנו בדין ונמצא מתפרנס בנקיות: לא תהדר פני גדול. שלא תאמר עשיר הוא זה ובן גדולים, היאך אביישנו ואראה בבושתו, עונש יש בדבר. לכך נאמר ולא תהדר פני גדול: אבינך. לשון אובה, שהוא מדולדל ותאב לכל טובה. ואל תאמר שהוא מכלה הכל ואינו חס על הממון, ומותר להפסידו. או אם הוא רוצה בצדקה הרבה כלימודו, הדין נותן שתתן לו: לא תעשו עול במשפט. מדבר במידה ובמשקל. ומלמד שהמודד נקרא דין. שאם שקר במידה, הרי הוא כמקלקל את הדין, וקרוי עול, שנאוי ומשוקץ, חרם ותועבה. וגורם לחמישה דברים האמורים בדיין, מטמא את הארץ, ומחלל את השם, ומסלק את השכינה, ומפיל את ישראל בחרב, ומגלה אותם מארצם:

השלום. לפיכך צריכין הדינין לידע את מי הן דנין, ובפני מי הן דנין, והיאך הן דנין. ואם לא ידעו ולא יבינו, בחשכה יתהלכו, [ימוטו כל מוסדי ארץ] (תהלים פ"ב, ט). פלומר, גורמין לעולם שיתמוטט. וכן, וירעשו מוסדי ארץ (שע"ט כ"ד, י"ח). ואמר, רעה התרעעה הארץ, פור התפוררה ארץ, מוט התמוטטה ארץ, נוע תנוע ארץ (סס פסוקים י"ט - כ'). [ו]כל כך למה, לפי שאין עושין את המשפט, שנאמר וירא יי וירע בעיניו כי אין משפט (סס כ"ט, ט"ו). אמר הקדוש ברוך הוא לדינים, אני אמרתי אלהים אתם, רוצה לומר, דינין, כמו עד האלהים יבא דבר שניהם (שמות כ"ב, ח'). ואתם לא עשיתם כן, אכן כאדם תמותון. נתתי לכם מה שלא נתתי לאמה אחרת, שנאמר מגיד דבריו ליעקב, חקיו ומשפטיו [לישראל], לא עשה כן לכל גוי וגו' (תהלים קמ"ו, י"ט - כ').

ואמרנן נמי התם, ראה כמה אהוב המשפט וחביב לפניו. לפי שהמשפטים מדה טובה [ו]יתרה לפני

תמותון

ט"ו, י"ח). ומנין שממנים שטרם, שנאמר ושטרם. רבי יהודה אומר, מנין שממנים אחד על גבי כלם, שנאמר תתן לה. ואומר, ושטרם הלויים לפניכם, חזקו ועשו, ויהי יי עם הטוב (דברי הימים ב' י"ט, י"א). ואמרנן עלה, צדק צדק תרדף (דברים ט"ו, כ), רדף אחר בית דין שדינו יפה, אחרי בית דינו של רבן יוחנן בן זכאי, ואחרי בית דינו של רבי אליעזר. למען תחיה וירשת את הארץ, מלמד שמנוי הדינין פדאי הוא להחיות את ישראל, ולהושיבן על אדמתם, ושלא להפילם בחרב.

וגרסנן נמי [התם] (בפרכא קמא דסנהדרין דף ט"ו ע"ב), תנו רבנן, מנין שמעמידין שופטים לישראל, שנאמר שפטים תתן. ומנין שמעמידין שטרם לישראל, תלמד לומר ושטרם תתן. ומנין שמעמידין שופטים לכל שבט ושבט, תלמד לומר לשבטיה (דברים ט"ו, י"ח). ומנין שמעמידין שופטים ושופטים ושופטים לכל עיר ועיר, תלמד לומר בכל שעריה. רבי יהודה אומר, אחד ממנה על כלם, שנאמר תתן לה. רבן שמעון בן גמליאל אומר, לשבטיה ושפטו, מצוה בשבט לדון את שבטו.

וגרסנן [התם] (באלה הדברים כה), דבר אחר,

נפש יהודה

גר יתום. ועל העשיר כבר הזהיר לא תטה משפט (דברים ט"ו, י"ט). ושנה בעני, לעבור עליו בשני לאוין. לפי שנקל להטות משפט עני יותר משל עשיר, לכן הזהיר ושנה עליו: לא תפיר פנים. אזהרה לדיין אף בשעת הטענות, שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב. לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו, מסתמין טענותיו. ולא תקח שוחד, אפילו לשפוט צדק.

רכג שהוא טוב. רוצה לומר גם טוב הוא אם יקיימו האמת אפילו שאינו מקיים לעשותו באמת אלא מפחד הדין: שטרם. חובטים במקלות על פי הדיינים, לכל מי שאינו שומע. דאם אין שוטר, אין דיין: שופטים לכל שבט ושבט. אם יש בעיר אחת משני שבטים, עושין שני סנהדראות: אחד ממנה על כלם. זו סנהדרה גדולה: מצוה בשבט לדון את שבטו. ולא ילכו בני שבט זה לשבט אחר לבית דינם:

במשפט (ויקרא י"ט, ל"ה), ח. לא תטה משפט גר יתום (דברים כ"ד, י"ז), ט. לא תפיר פנים (ט"ו, י"ט), י. [ולא תקח שחד (ט"ו)].

הא למדת, שחביבין הדינין לפניו כעשרת הדברות:

פרק שני

פרק רכג

המשפט הוא אחד מהדברים שבהם קיום העולם. פדגרסנן [התם] (בפרכא קמא דלכות משנה י"ח), רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם קיים, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם (זכריה ח', ט"ו). רוצה לומר, שבכח הדין ובענש שיענישו ויכופו הדינין עליו, ישמרו בני אדם האמת. ולמען האמת ינוחו בשלום, שאינן באין לחלק. ואף על פי שפתוב בפסוק בדרך אחרת, האמת קודם הדין, אלא שהנביא הקדים האמת, באמרו, שהאמת, אף על פי שלא יקימוהו לשם שמים אלא מפחד הדין, שהוא טוב, כדי שישבו בשלום, והכל חוזר לדרך אחד.

וגרסנן בספרי, מנין שממנין בית דין לכל ישראל, שנאמר שפטים וגו' (דברים

חק יעקב

רכג אחד ממנה על כלם. התוספות (סנהדרין ט"ו ע"ב) פירשו שהוא מופלא שבבית דין – אב בית דין, ויש מפרשים הנשיא, ומכל מקום נראה להם פירוש ראשון:

לזה, אחד עומד ואחד יושב. לפי שכשרואה שהדיין מכבד את חברו, מסתמין טענותיו. ולא תקח שוחד, אפילו לשפוט צדק.